

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 adlı seri, şehir şehir Türkiye'nin Millî Mücadele ile ilgili yerel hafızasını tazelemekte olup Millî Mücadele yıllarının eksiksiz olarak yurdun dört bir yanında nasıl yaşandığını göstermektedir. Çok sayıda akademisyen ve araştırmacının katılımı ve katkısıyla Millî Mücadele'nin yerel düzeydeki izlerinin derlenip değerlendirildiği bu çalışma yerel tarihin demokratik, sivil ve katılımcı imkânlarından yararlanarak, insanların kendilerini birer parçası olarak hissedebilecekleri bir tarihsel hafıza oluşturmayı hedeflemektedir.

Bu cilt; Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu ve Samsun illerini kapsamaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişi sıfatıyla 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı, 1919 yılı başlarından itibaren Trabzon Vilayetinin merkez sancağı ile diğer sancak ve illerdeki "müdafaa-i hukuk" örgütlenmeleri, Pontus İsyanı ve Karadeniz'e Ermeni mahreci, kara ve deniz yoluyla Batı Cephesinin ikmalî gibi önemli konular yurt içinden ve yurtdışından toplanan arşiv belgeleri, dönemin gazeteleri, hatıratlar, resmi yayınlar ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak ele alınmıştır.

MİLLÎ MÜCADELE'NİN YEREL TARİHİ
1918-1923

MİLLÎ MÜCADELE'NİN YEREL TARİHİ
1918-1923

Artvin - Rize - Trabzon - Gümüşhane
Giresun - Ordu - Samsun

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Vedat Dalokay Caddesi No: 112 Çankaya 06670 ANKARA
Tel: +90 (312) 442 29 03 Faks: +90 (312) 442 72 36

www.tuba.gov.tr

www.facebook.com/turkiyebilimlerakademisi

twitter.com/TUBA_TurkBlmAkD

6

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

**MİLLÎ MÜCADELE'NİN
YEREL TARİHİ
1918-1923**

**LOCAL HISTORY
OF THE NATIONAL STRUGGLE
1918-1923**

Türkiye Bilimler Akademisi
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 Cilt: 6 / Local History of the National Struggle 1918-1923 Vol: 6

Türkiye Bilimler Akademisi Tarih Serisi: 1

ISBN: 978-625-8352-62-7 (Tk) - 978-625-8352-68-9 (6. Cilt) **DOI:** 10.53478/TUBA.978-625-8352-68-9

**Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi, Proje Sorumluları /
Türkiye 1918-1923 The Project of the Local Histories of the National Struggle, Project Owners**

Muzaffer Şeker (Prof. Dr. / TÜBA Başkanı / TÜBA President)

M. Fatih Andı (Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörü / Rector)

Proje Bilim ve Danışma Kurulu / Project Scientific and Advisory Board

Azmi Özcan (Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Cezmi Eraslan (Prof. Dr. / İstanbul Üniversitesi)

Haluk Selvi (Prof. Dr. / Sakarya Üniversitesi)

Nurten Çetin (Prof. Dr. / Trakya Üniversitesi)

Süleyman Beyoğlu (Prof. Dr. / Marmara Üniversitesi)

Zekeriya Kurşun (Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Proje Yürütücüleri ve Editörleri / Project Executors and Editors

Mustafa Göleç (Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Zeynep Kevser Şerefoğlu (Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

İlhami Daniş (Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Cilt Koordinatörleri / Volume Coordinators

Hikmet Öksüz (Prof. Dr.) - Mesut Çapa (Prof. Dr.)

Cilt Hakemleri / Volume Reviewers

Zekeriya Kurşun (Prof. Dr.) - Ali Satan (Prof. Dr.)

Proje İdari İşler Sorumluları / Project Administrative Affairs Officers

Mürsel Doğrul (Dr. / TÜBA Başkan Danışmanı / Advisor to the TÜBA President)

Büşra Bulut (Uzm. / Specialist / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

İngilizce Metin Revizyonu / English Text Revision

Zeynep Aysan (TÜBA Uzmanı / TÜBA Expert) - Mert Orhan (TÜBA Çevirmeni / TÜBA Translator)

Grafik Tasarım / Graphic Designer

Mustafa Altıntepe

Kapak Görseli / Cover Image: Misâk-ı Millî Haritası / The Map of National Oath (Kaynak: Türk Tarih Kurumu)

Baskı Yeri, Tarihi / Publication Place and Date: Tek Ses Ofset Matbaa San.Ltd.Şti Tel: +90 312 341 66 19 - Ankara / 2023

Baskı Adedi / Pcs.: 500

Türkiye Bilimler Akademisi / Turkish Academy of Sciences

Vedat Dalokay Cad. No: 112 06670 Çankaya - Ankara / Tel: +90 312 442 29 03 • www.tuba.gov.tr

© Türkiye Bilimler Akademisi 2023. Bu eserin tüm yayın hakları, Türkiye Bilimler Akademisi'ne aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz ve çoğaltılamaz. Eserden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

©Turkish Academy of Sciences, 2023. All publishing rights of this work belong to the Turkish Academy of Sciences. It may not be printed and reproduced partially or fully without the written consent of the publisher. It can be cited by providing full reference.

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim, etik ve hukuk açısından bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Editörlerin ve Türkiye Bilimler Akademisi'nin sorumluluğu bulunmamaktadır.

The scientific responsibility for the language, scientific, ethical and legal aspects of all the articles included in the book belongs to the authors. Turkish Academy of Sciences and the editors have no responsibility

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 (C. 6): Artvin - Rize - Trabzon - Gümüşhane - Giresun - Ordu - Samsun / ed. Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şerefoğlu ve İlhami Daniş. -- Ankara : Türkiye Bilimler Akademisi, 2023.

588 s. ; 21 x 29,7 cm. - (Tarih Serisi ; 1)

Bibliyografya var.

ISBN 978-625-8352-62-7 (Tk)

978-625-8352-68-9 (c. 6)

1. Türkiye--Tarih--Kurtuluş Savaşı, 1918-1923. 2. Türkiye--History--The War of Independence, 1918-1923. 3. Milli Mücadele dönemi, 1919-1923. 4. National Struggle period, 1919-1923.

DR589 M555 2023 c. 6

956.1023

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

FATİH
SULTAN
MEHMET
VAKIF ÜNİVERSİTESİ

100
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILI

MİLLÎ MÜCADELE'NİN
YEREL TARİHİ
1918-1923

LOCAL HISTORY
OF THE NATIONAL STRUGGLE
1918-1923

CİLT / VOL.
6

Artvin - Rize - Trabzon - Gümüşhane
Giresun - Ordu - Samsun

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

İÇİNDEKİLER

Takdim

Muzaffer Şeker
vii

Ön Söz

Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şerefoğlu, İlhami Danış
xi

Cilt Hakkında

Hikmet Öksüz, Mesup Çapa
xxiii

Millî Mücadele Döneminde Artvin

Artvin During the National Struggle
Mesut Çapa
1

Millî Mücadele Döneminde Rize

Rize During the National Struggle
Mesut Çapa
25

Millî Mücadele Döneminde Trabzon

Trabzon During the National Struggle
Hikmet Öksüz
53

Millî Mücadele Döneminde Gümüşhane

Gümüşhane During the National Struggle
Uğur Üçüncü
133

Millî Mücadele Döneminde Giresun

Giresun During The National Struggle
Hikmet Öksüz
157

Millî Mücadele Döneminde Ordu

Ordu During the National Struggle
Mesut Çapa
209

Millî Mücadele Döneminde Samsun

Samsun During the National Struggle
Mesut Çapa
241

Pontusçuların Yunan Ulusal Kimliği ile Özdeşimi ve Türklerin Ötekileştirilmesi

The Pontic Rebels' Identification with Greek National Identity and the Othering of the Turks
Hadiye Yılmaz Odabaşı
309

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Demografik Yapısına Yönelik Rum-Yunan Nüfus Hareketleri

The Population Movements of the Greek-Grecian Towards the Demographic Structure of the Eastern Black Sea Region
Salim Gökçen
335

Millî Mücadele Döneminde Samsun Bombardımanı

Samsun Bombardment in the National Struggle

Rahmi Çiçek

359

Lazistan (Rize) Mebusu Osman Nuri Bey'in Millî Mücadele Dönemindeki Faaliyetleri

The Activities of Lazistan (Rize) Deputy Osman Nuri Bey During the National Struggle

Nurettin Çakıcı

381

Paris Barış Konferansı Sürecinde Doğu Karadeniz Bölgesine Yönelik İddia ve Talepler

Claims and Demands for the Eastern Black Sea Region During the Paris Peace Conference

Yüksel Küçükler

409

Karadeniz'de Millî Mücadele Yıllarında Rum Nakline Giden Süreç (1921)

The Process Leading to the Transfer of Greeks in the Black Sea During the National Struggle (1921)

Tuğba Eray Biber

427

Yaşam ve Ölüm Arasında: Batı Cephesi'ndeki Doğu Karadenizliler

Between Life and Death: The Eastern Black Sea People on the Western Front

Engin Çağdaş Bulut

451

Millî Mücadele Dönemi'nde Trabzon'da Kurulan Sosyal Yardım, Kültür, Mesleki Dayanışma ve Spor Cemiyetlerinde Öncü Kadrolar

Pioneering Cadres in Social Aid, Culture, Professional Solidarity and Sports Associations Established in Trabzon During the National Struggle Period

Ülkü Köksal

481

Millî Mücadele'de Siyasi Teşkilatlanmanın Sivil Toplum Veçhesi: Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin (Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) Toplumsal Tabanı

The Civil Society Aspect of Political Organization in the National Struggle: The Social Base of the Trabzon Society for the Protection of Law of Nationality (Trabzon Defense of Law Society)

Ülkü Köksal

505

EKLER

EK 1. Ali Şükrü Bey

Uğur Üçüncü

537

EK 2. Kâhya Yahya

Uğur Üçüncü

543

EK 3. TBMM Tarafından Millî Mücadele'ye Katkılarından Ötürü İstiklal Madalyası ile Taltif Edilen Doğu Karadenizliler

Haz. Hikmet Öksüz

549

Takdim

Prof. Dr. Muzaffer Şeker
TÜBA Başkanı

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Türkiye'de bilimin geliştirilmesi ve özendirilmesi misyonuna sahip özerk bir üst kuruluştur. Akademinin kökenleri, 1851 yılında Osmanlı Devleti'nde kurulan Encümen-i Daniş ve 1861'de kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye kadar gitmektedir. TÜBA'nın faaliyetleri temel bilimler ve mühendislik bilimleri, sağlık ve yaşam bilimleri, sosyal ve beşerî bilimler olmak üzere üç kategoride tüm bilim alanlarını kapsamaktadır. TÜBA, çalışma grupları, hibe ve ödül programlarının yanı sıra bilimsel etkinlik, raporlama gibi başlıklarda üniversiteler, dünya bilim akademileri ve şemsiye kurum mahiyetindeki paydaşları ile iş birliği içinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

TÜBA ile Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (FSMVÜ), Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş dönemine ve Millî Mücadele yıllarına merkezden bakan siyasi ve askeri tarihyazımının ötesine geçerek, toplumsal ve yerel bir perspektiften bakan, yerel toplulukların, sıradan insanların Millî Mücadele'ye dair algı ve deneyimlerinin Millî Mücadele tarihyazımına dahil edildiği "Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi"ni 2021 yılı Haziran ayında başlatmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir" ifadesinden hareketle, bu çalışmalara tarih yazmanın öneminin bilincinde ve bilimsel, objektif veriye dayalı gerçeği arama gayreti içerisinde olarak iki yıl boyunca emek veren ve katkı sunan akademisyenlerimize özverili çalışmaları için teşekkürlerimi sunarım. Bu tür çalışmaların güncellenerek Millî Mücadele öncesi ve sonrasına da ışık tutacak şekilde çoğalmasını temenni ederim.

"Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi" ciltlerinin hazırlanması için yol haritası çıkarmak ve yayın ilkelerini tespit etmek amacıyla, FSMVÜ ev sahipliğinde 7-8 Haziran 2021 tarihlerinde İstanbul'da "Millî Mücadele'ye Yerel Bakışlar Çalıştayı" organize edilmiştir. 22 farklı üniversite ve 3 müzeden toplam 34 bilim insanının katıldığı çalıştayı ardından sonuç raporu da yayımlanmıştır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve Gaziantep Üniversitesi ev sahipliğinde "Millî Mücadele'ye Yerel Bakışlar Sempozyumu" Panorama 25 Aralık Müzesi'nde 22-24 Ekim 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 29 farklı üniversite ve kurumdan bilim adamları ile bağımsız araştırmacıların yer aldığı iki gün süren bilimsel program 40'ı aşkın bilim insanıyla yürütülmüştür. 22-26 Haziran 2022 tarihlerinde düzenlenen "Millî

Mücadele’de Karadeniz” başlıklı üçüncü sempozyum ve sempozyumu takip eden çalıştayda ise Hitit Üniversitesi ev sahipliğinde 24 üniversiteden 35 bilim insanı yerel tarih çalışmalarını mercek altına almıştır. 28-30 Ekim 2022 tarihleri arasında “Millî Mücadele’de Batı Anadolu ve İzmir Sempozyumu” başlığıyla Ege Üniversitesi’nde gerçekleştirilen sempozyumda Batı Anadolu ve İzmir özelinde Millî Mücadele değerlendirilmiştir. Farklı üniversitelerden akademisyenler, İzmir’in işgalinden işgal günlerinde diğer Batı Anadolu şehirlerinin durumuna, belgelerin dilinden Millî Mücadele’de rol oynamış portrelere, Büyük Taarruz’a ve sonrasında yaşananlara kadar geniş bir çerçevede bildirimlerini sunmuşlardır.

Ulusal ölçekte gerçekleştirilen konferans ve çalıştaylar dizisinin titizlikle yayına dönüştürülmüş halini teşkil eden elinizdeki eser, 1918-1923 yılları arasında yaşanan başta zorlu işgal dönemi olmak üzere Millî Mücadele’nin evveliyatını, ilk örgütlenmeleri, istiklal ve istikbal mücadelesinin teşkilatlanmasını, süreç içerisinde kurmay kadrosunun oluşmasını ve Gazi Mustafa Kemal Paşa liderliğinde onun ve silah arkadaşlarının yaşadıkları zorluklar ve aştıkları sorunları, ulusal ve yerel destekler ile zafere giden yolu, ülkenin geniş coğrafyasına yayılan Kurtuluş Savaşı’na ve Cumhuriyet’in kuruluşuna katkıda bulunan kahramanları, bu uğurdaki bölgesel çabaları derinlemesine incelemeyi amaçlıyor. Bu kitap, Doğu Anadolu’nun engebeli arazilerinden Ege şehirlerine, Anadolu bozkırından Karadeniz ve Akdeniz’in sahil şeridine kadar Türk direnişinin çok yönlü doğasını anlamak için gerekli olan tarihi verileri derliyor.

Millî Mücadele, milli olduğu kadar yerel bir çabaydı. Farklı bölgeler, kendi özel tarihleri, demografileri ve jeopolitik koşullarından etkilenen benzersiz zorluklarla karşılaştı. Bazı bölgelerde yerel liderler yabancı işgal güçleriyle mücadele etmek zorunda kalırken, diğerlerinde etnik gruplar arası gerilimlerin veya farklı siyasi eğilimlerin karmaşık incelikleriyle karşı karşıya kaldılar. Her bölgenin kendi kahramanları, stratejistleri ve kolektif çabaya katkıda bulunmak için zorluklara göğüs geren genciyle yaşlısıyla kadınıyla toplumun tüm kesimlerinden insanlarımız vardı.

Bu farklı anlatılar arasında yolculuk ederken, Türk Kurtuluş Savaşı’nın daha kapsamlı ve incelikli bir resmini oluşturmayı amaçlıyoruz. Bu yerel liderlerin ve toplulukların kolektif çabalarını tanıyarak, Türkiye’nin imparatorluktan cumhuriyete geçiş sürecinin anlaşılmasını zenginleştirmeyi umuyoruz.

Tarihsel hafızanın katılımcı ve çok merkezli bir perspektifle genişletilmesi gerekliliği, Millî Mücadele dönemi bağlamında uzun süre tartışma konusu olmuştur. “Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele’nin Yerel Tarihleri Projesi” bu kritik ihtiyacı göz önünde bulundurarak, tarihi demokratik bir yaklaşımla ve çok sesli bir perspektifle yeniden yazmanın önemini vurgulamaktadır. Bu projede benimsenen yaklaşım, tarihin tüm toplumsal katmanların etkileşimleri ve katkılarıyla şekillendiğini kabul etmektedir. Türkiye’nin tüm vilayetlerindeki milli hafızanın ne denli zengin ve çeşitli olduğu ortaya konmaktadır. Bu yaklaşım, Millî Mücadele Tarihinin sadece genel hatlarıyla değil, yerel ayrıntılarıyla da nasıl şekillendiğini göstermektedir.

Toplamda 150'ye yakın akademisyen ve araştırmacının katkılarına dayanarak, 81 ilimizi kapsayan ve 12 ciltten oluşan bu eser, Cumhuriyetimizin 100. Yılına anıtsal bir armağan niteliği taşımaktadır. Kitap serisi, Millî M¼cadele d¼nemine dair disiplinlerarası, katılımcı ve kapsamlı bir perspektifle yeni bir bakış sunmaktadır.

T¼rkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve m¼reffeh muasır medeniyetler seviyesinin de ¼zerinde yer almak hedefine ulaşmış olarak sonsuza dek payidar olması temennisi ile başta Gazi Mustafa Kemal ve silah arkadaşları olmak ¼zere t¼m şehit ve gazilerimizi minnet, rahmet ve ř¼kranla yad ediyorum.

Akademisyenlerden tarih meraklılarına geniş bir okuyucu kitlesi i¼in bu eser, Millî M¼cadele'nin yerel tarihine dair vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olma ¼zelliđi taşıyor. Bu serinin, tarih bilincimizin derinleştirilmesi ve genişletilmesi adına kritik bir katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Ön Söz

Doç. Dr. Mustafa Göleç
Doç. Dr. Zeynep Kevser Şerefioğlu
Doç. Dr. İlhami Daniş
Proje Yürütücöleri ve Editörleri

Tarih, tanım gereği geçmişten farklıdır; geçmişte olmuş ama olup bitmemiş hadiselerin bilgisidir. Umurumuzda olmayan bir geçmiş, tarih değildir. Tarih yaşamakta olduğumuz hayata tesir etmeye devam eden, bizi duygulandıran, sevindiren, heyecanlandıran, üzen bir geçmişin bilgisidir. Yaşadıklarımızı izah eden ve hatta bunları normalleştiren, meşrulaştıran bir bilgidir. Bu yüzden tarih bir kere yapılsa da her devirde tekrar ve tekrar yazılmak durumundadır. Her devirde toplumlar kendi ihtiyaçları doğrultusunda geçmişle yeniden yüzleşmek, hesaplaşmak, onu yorumlamak ve yazmak zorundadır.

Toplumlar da bireyler gibi başlarına gelen her şeyi hatırlamazlar. Olmak istediklerini olabilmek için hatırlamaları ve unutmaları gerekenleri seçerler. Toplumsal bilinç, insanların birlikte hatırlayıp birlikte unutmaları ile inşa edilir. Sadece kendi yaşadıklarını hatırlayan birey belki fert olabilir ama şahsiyet olamaz. Birlikte hatırlamayan insanlar millet, ulus, cemiyet ve hatta aile bile olamazlar. Millî Mücadele bizim birlikte hatırladığımız tarihimizdir. Bizi biz yapan yakın geçmişimizdir. Farklılıklarımız zaman zaman aramızda tefrikaya yol açsa da Millî Mücadele kavramı üzerinde buluşur, anlaşır ve uzlaşırız.

Her kuşakta Millî Mücadele'nin, bu büyük ve kurucu hadisenin yeniden ele alınması, yorumlanması, işlenmesi elzemdir. Her nesil Millî Mücadele'yi yeniden kazanmalı ve kendine mal etmelidir. Milletimizin kaderini tayin eden ve milletler arasında temayüz etmesini sağlayan Millî Mücadele'nin hakikatini daha doğru anlamak ve daha iyi anlatmak, gelecek nesillerle yakın geçmişimiz arasında bir köprü kurmaktır. Bunu yaparken tarih ilminin ilke ve usullerine riayet edilmelidir. Aksi takdirde Mustafa Kemal Atatürk'ün deyişle "Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır."

Modern Türkiye'nin doğuşunda Millî Mücadele, başka hiçbir vaka ile karşılaştırılmayacak önemde bir semboldür. Farklı siyasi perspektifler tarafından bu büyük tarihsel hadise Millî Mücadele, Mücadele-i Milliye, İstiklal Harbi, Kurtuluş Savaşı, Bağımsızlık Savaşı gibi isimlerle anılmıştır. Millî Mücadele'nin hakikati üzerindeki söylemsel rekabet, onun ne olduğunun tespiti üzerindeki anlam mücadelesi, aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği üzerinde söz hakkı mücadelesidir. Ne yazık ki Millî Mücadele tarih yazımı, her ne kadar bugüne dek zengin bir literatür ortaya konulmuş olsa da bu büyük hadisenin tüm aktörlerine hak ettikleri değeri vermiş sayılamaz. Millî Mücadele tarihinin demokratik, katılımcı, çok sesli ve çok merkezli olarak yazılması ihtiyacı ortadadır.

30 Ekim 1918'den 29 Ekim 1923'e geçen beş yıl, imparatorluğumuzun yıkıldığı, coğrafyamızın yerel, ulusal ve uluslararası mücadele ve rekabetlerin nesnesi ve sahnesi olduğu bir kritik evredir, bir manada Türkiye'nin en uzun beş yılıdır. Bu dönemi ve hadiseyi hatırlamak, anlamak, anlatmak için ne yapılırsa azdır. Ne mutlu ki resmî kurumlar, üniversiteler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları Millî Mücadele'nin yüzüncü yıldönümü ile ilgili bir dizi önemli çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Türkiye Bilimler Akademisi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi iş birliği ile yürütülen proje kapsamında yayınlanan 12 ciltlik *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923* üst başlıklı elinizdeki eser de bu çalışmaların örneklerinden biridir.

Millî Mücadeleyi Hatırlamak ve Anmak

Her insan önce kayda değer bir hayat yaşamak, sonra yaşadığı hayatın yani kişisel tarihinin yazılmasını, hem de güzel yazılmasını ister. Hatırlanma arzusu ve unutulma korkusu iyi bilinme isteğinin tabii sonucudur. Taziye ilanlarında ölümlerin ardından verilen unutmama sözü, insanın fitratındaki unutulmama umuduna bir cevaptır. Oysa unutmak insanidir ve hatırlamak da insanın yeryüzündeki en değerli eylemlerindendir. Hatırlama ihtiyacı hatırlanma arzusunun fevkindedir. Hatırladığımızda bir "özne" oluruz. Geçmişte kalmış tarihî hadiseleri ve şahsiyetleri hatırlamak ve anmak bizi kendimizin üzerine ve ötesine taşır.

Hatırlamak yalnızca kişisel değil aynı zamanda toplumsal bir eylemdir. Kişisel belleğimizin önemli bir kısmını yaşam öykümüz doldurur. Bu, geçmişte yaptıklarımızı sakladığımız, bize kendinizi tanıtır mısınız sorusu ile karşılaştığımızda başvurduğumuz belleğimiz, yaşayan hafızamızdır. Buradaki anılarımız sayesinde kendimizle, kimliğimizle ilgili bir görüş sahibi oluruz. Bu bellek sayesinde kurbanı ya da faili olduğumuz şeyleri hatırlar, sorumluluk, acı, ıstırap, korku, şeref, utanç duyarız. Öte yandan insanın bundan gayrı, kişisel olmayan bir de toplumsal belleği vardır. Bu bellek, içinde bulunduğumuz toplulukta üretilen, yazılan, hatırlanması istenen bir geçmişe karşılık gelir. Canlı bellekte yani bireysel bellekte geçmiş, maruz kaldığımız bir şeydir, elimizde olmadan birikir. Toplumsal bellekteki ise çoğu zaman ait olduğumuz grubun yaşadıklarından seçilerek oluşturulan bir geçmiştir. Burada bir elekten geçirme süreci söz konusudur. Canlı bellek bizzat yaşanarak oluşurken, toplumsal bellek ise öğrenerek, özellikle de sosyalleşme süreçlerinde meydana gelir. Millî ve dinî bayramlar bunun örneklerinden olup birer ortak hafıza pratiğidir. Toplumsal bellek ailede, okulda, camide, çarşı-pazarda edindiğimiz bir bellektir.

Pierre Nora “Bellek böler, tarih birleştirir.” derken, bu ayrıma işaret etmektedir. Bellek dediği bireysel bellek, tarihle kastettiği ise toplumsal bellektir. Hepimiz bireysel olarak farklı Őeyler yaşarız ama ortak anılarımızla bir cemiyet oluruz. Aile olmak bile biyolojik faktörlerden çok aile bireylerinin ortak anıları ile mümkündür. Toplumsal ritüeller, ibadetler, bayramlar, yıldönümleri, anma törenleri, fetih veya kurtuluş kutlamaları hep hatırlama eylemidir. 18 Mart, 23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Mayıs, 30 Ağustos, 29 Ekim, 10 Kasım... Bu zamanlarda bireysel değil toplu bir hatırlama icra ederiz. Çünkü hatırlamak başkalarıyla yapılan bir eylemdir. Bizzat yaşamadığımız Şeyleri hatırlarız, belleğimiz başkalarının belleği ile bağ kurar. Geçmiş bu zamanlarda bireysel belleğimiz için adeta yeniden canlandırılırken, aslında geçmişte kalan güncele dönüştürülür. Bu eylem geçmişte yaşayanlara borcumuz olmadığı gibi bir jest olarak da yapılmaz. Bu, yaşayanların kendi yararlarını gözetererek uyguladıkları bir pratiktir. Çünkü ortak geçmişi hatırlayabildikleri zaman bir grup, toplum yahut ulus olabilirler.

Yani bellek aslında meydana gelenle değil olacak olanla ilgilidir. Hatırlanan Őeyler geçmişte olduğu için değil, gelecekte işe yarayacağı için hafızada saklanır. Bir başka deyişe hatırlama beklentilere hizmet eder. Bireysel hatırlama gibi toplumsal hatırlama da böyledir. Hatırlama pratikleri sayesinde grubun değerleri bireyler ve nesiller arasında dolaşır. Grup içi ayrışma ve çekişmeler azalır. Hatırlanıp yâd edilenler genellikle grubun şaşaalı günleri olsa da bazen travmalar da anılabilir. Bunların bir arada yaşandığı anlar ve dönemler tarihte “yıldızın parladığı anlar”dır. Nitekim Türkiye’nin 1918-1923 yılları arasındaki beş yıllık zaman dilimi, Millî Mücadele dönemi, tarihimizin hem en travmatik anlarını hem de en parlak sahnelerini içerer.

Modern uluslar ortak hafıza siyasetleri ile ortaya çıkmıştır. Tarih, dil, kültür ve edebiyat ortak hafızanın bileşenleridir ve toplumlar bu bileşenler ile başka toplumlardan farklı bir bütün olduklarının ayırdına varırlar. Bir toplumda aynı toplumsal belleğe sahip olanlar bir kuşak teşkil ederler ve kuşaklar arası çatışma aslında farklı bellek repertuarları arasındaki uyumsuzluktur. Bambaşka anılara sahip kuşaklar arasında iletişim problemleri kaçınılmazdır. Bu yüzden 19. yüzyılda uluslar, resmî tarih anlatılarıyla aslında bir manada ortak bir hafıza siyaseti gütmüşlerdir. Ulusların kurucu aktörleri yani “tarih yapanlar” bu yüzden tarih yazma işini de çok önemsemişler, birçoğu bizzat tarihler kaleme almış, kimisi de tarihçiler, şairler ve ediplerden yaptıklarını söz tuğlalarıyla anılaştırmalarını istemişlerdir. Ulus inşası için gerekli olan hafıza siyasetinin bir yüzü hatırlamak ise bir yüzü de unutmaktır. Grubun bir ve bütün olması, parçaların birbirleri ile çelişen ve çatışan hatıralarını unutarak uyuşan ve uzlaşan anılarını çağırması ile mümkündür.

Ortak hafıza siyasetleri sayesinde belli bir zaman diliminde unutulmuş bir tarih, otorite tarafından diriltirken, başka bir zamanda işlevini yitirip unutulmaya terk edilebilir. Türkiye’de 1950’lerde unutilan Kutulamare Zaferi kutlamaları ya da 27 Mayıs Darbesi ile ihdas edilip 12 Eylül sonrasında unutilan Hürriyet ve Anayasa Bayramı buna misal gösterilebilir. Bu hatırlama pratiklerinin yakın dönemdeki bir örneği olan 1998’deki Cumhuriyetimizin 75. yılı kutlamaları epey parlaktı ve kütüphanelerin ilgili raflarındaki 75. yıl logolu yayınlar bile bunu göstermeye kâfi gelir.

Hatırlama ve unutma siyasetleri genellikle ya bir tür köken arayışıyla sisler ardındaki çok uzak bir geçmişe (Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın tarihinin Mete Han'a dayandırılması gibi) ya da izleri, etkileri, hatta belki şahitleri hâlen yaşamakta olan güncel bir geçmişe dönüktür. Yakın geçmiş olarak tarih, köken bilinci olarak tarihten yani uzak geçmişin bilgisi olan tarihten farklı olarak hatıraları hayatımızı belirgin bir biçimde etkileyen bir tarihtir. Doğrudan yaşadığımız, yaşamakta olduğumuz, ait olduğumuz bir zamanın bilgisidir. Yakın geçmiş neredeyse çağdaşlarımız ile paylaştığımız anılara tekabül eder. Çünkü bir yüzyıl yaklaşık olarak bir insanın fiziki ve imgesel ömrüdür. Yüzyıl dönümlerinin diğer yıldönümleri ve anma törenlerinden farkı buradan kaynaklanmaktadır.

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 serisi de Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı etkinlikleri çerçevesinde Millî Mücadele ile ilgili yerel ve ulusal hafızanın değerlendirilmesi ve canlanmasına bir katkı sunmak amacıyla. Aslında 23 Nisan'dan 19 Mayıs'a 30 Ağustos'tan 29 Ekim'e resmî bayramlarımızın hemen hepsi aynı kurucu hadisenin farklı anlarının hatırlanması ameliyesidir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışı, TBMM'nin açılışı, Büyük Taarruz ve Cumhuriyet'in ilanı Millî Mücadele çerçevesindeki siyasi, toplumsal ve askerî hadiselerdir. Cumhuriyetimizin 100. yıldönümü, her yıl kutladığımız bu önemli tarihsel hadiseleri üzerinden tam bir asır geçtikten sonra daha büyük bir coşku ile hatırlamak, muhasebe etmek, kıyıda köşede unutulmuş veya ihmal edilmiş hususiyetlerini araştırmak, kullanılmamış bilgi kaynaklarını tespit etmek, yeni bilgi ve yorumları yaymak ve farklı entelektüel ve sanatsal vasıtalarla topluma mal etmek için bir vesile ve fırsattır.

Millî Mücadele'yi Yeniden Değerlendirmek

Bilindiği üzere Millî Mücadele konulu Türkçe literatür, dönemi ağırlıklı olarak siyasi ve askerî gelişmelerden ibaret bir süreç olarak ele almaktadır. Monografiler ve ders kitapları genellikle ve pek tabii olarak Millî Mücadele önderlerinin fikir ve eylemleri ile cephelelerdeki askerî harekâta odaklanmıştır. Millî Mücadele'nin toplumsal ve yerel boyutları ise yeterince ve topluca değerlendirilebilmiş değildir.

Millî Mücadele ile ilgili mevcut çalışmalar, Ankara'dan, Samsun'dan, Erzurum'dan, Sivas'tan bahsettikleri kadar Artvin'den, Kırklareli'nden, Muğla'dan, Siirt'ten, Sinop'tan, Yozgat'tan, Bursa'dan... söz etmemektedir. Oysa Anadolu'nun dört bir yanından şehirlerimiz ve halkımızın farklı kesimleri bu mücadeleye bir şekilde katılmış, Millî Mücadele'nin doğrudan ya da dolaylı etkilerini yaşamışlardır. Ülkemizin her köşesinden evlatlarını cepheye gönderen babaların, geride kalan annelerin, kardeşlerin, eşlerin, çocukların hafızaları yaşanan ama ne yazık ki hakkıyla yazılamayan bir tarihin kaynaklarıdır. Onlar nüfusları azalan, ekmeikleri eksilen, yaşadıkları yerler harabe ve viraneye dönen yine de bu varoluş mücadelesini canları ve malları ile büyüten insanlarımızdır.

Bu döneme, Millî Mücadele'ye, yerelden, şehirlerden ya da bölgelerden bakma iddiasında epeyce eser yayınlanmıştır. Ayrıca yayınlanmamış çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezleri de vardır. Bunların ekseriyeti yapısal olarak birbirini tekrar ve merkezî anlatıyı takip etse de yahut yeniden üretse de yerel olay, mekân, kişi bilgisi açısından literatüre değerli katkılardır.

Millî Mücadele'nin yüzüncü yıldönümünde yapılması elzem işlerden biri de Millî Mücadele'nin çevreden merkeze bir tarihinin olabildiğince çok sesli ve katılımcı bir anlayışla yazılmasıdır. Yerelde sıradan insanların Millî Mücadele'ye dair algı ve deneyimlerinin Millî Mücadele tarihyazımına nasıl dahil edilebileceği önemli bir sorudur. "Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi"nin amacı şehir şehir Türkiye'nin Millî Mücadele ile ilgili yerel hafızasını tazelemektir. Millî Mücadele yıllarının eksiksiz olarak yurdun dört bir yanında nasıl yaşandığını göstermektir. Çok sayıda akademisyen ve araştırmacının katılımı ve katkısıyla Millî Mücadele'nin yerel düzeydeki izlerini derlemek ve değerlendirmektir.

Bu çalışmada mevcut literatür gözden geçirilmiş, yer yer yeniden yorumlanmış, bunun ötesinde arşiv belgelerinin yanı sıra başta yerel basın olmak üzere, anılar ve günlüklere, efemeraya, sözlü kaynaklara, folklorla, mimariye, topografyaya ve özellikle yerelde, taşrada kıyıda köşede kalmış kaynaklara bakılarak hem eski bilgiler güncellenmiş hem de literatüre yeni bilgiler ilave edilmiştir. En önemlisi yerel tarihin demokratik, sivil ve katılımcı imkânlarından yararlanarak, insanların kendilerini birer parçası olarak hissedebilecekleri bir tarihsel hafıza oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yerellik, Ulusallık ve Evrensellik

Tarihsel olarak ulusun farklı unsurlarını birleştiren bir hadise olan Millî Mücadele'nin farklılıkları bir araya getiren, birleştiren bir tarihyazımı olmalıdır. Bu yüzden Millî Mücadele'ye merkezden ve yerelden eşzamanlı ve birlikte bakabilmek önemlidir. Yani Millî Mücadele'ye yerelden bakmak asenkronik, birbiriyle ilgisiz ve ilişkisiz, birbirinden bağımsız mikro-tarihler bulmak anlamına gelmez ama şüphesiz ders kitaplarına sinen resmî tarih anlatısının çok daha zengin ve çok sesli yazılabileceği anlamına gelir. Yani örneğin Güney cephesinin nasıl benzersiz bir kahramanlık tablosu olduğu görülmelidir ama bu bizi Antep'in Ankara'dan ayrı bir kaderi varmış sanısına da götürmemelidir. Yani Güney cephesinin Batı cephesinden erken kapanması tarihsel bir olgudur ama Batı cephesinde başarısız olursa idi, Güney cephesindeki başarının ne işe yarayacağı meçhuldür. Yani yerel deneyimlere karşılaştırmalı ve sistemik olarak bakmak gerekir. Mikro ve makro bakışlar arasında bir uyum mümkündür.

Yerel tarihçilik, yakın döneme kadar akademi dışında yerel tarihe tutkuyla merak ve bağlılık duyan, genellikle amatör bazen de profesyonel yazar, koleksiyoner, müzeci vesairenin çalışmalarından ibaret görülmekteydi. Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde taşrada öğretmenlik, bilhassa da tarih öğretmenliği yapan bir kuşak, yerel tarihçiliğe bir altın çağ yaşatmışlardı. Daha yakın dönemde bilhassa üniversite sayısının artması ve Anadolu şehirlerinin hemen hepsinde üniversiteler kurulması ile bu üniversitelerin tarih bölümlerinde özellikle Yakın Çağ ve Cumhuriyet Tarihi alanlarında

o üniversitenin kurulduğu şehir ve bölge ile ilgili yerel tarih çalışmaları, tezler ve bilimsel neşirler yapıldı. Bugün akademi dışı yerel tarih meraklısı yazar ve koleksiyonerler, yerel tarih malzemesini ve birincil kaynakları ellerinde bulundurmaları hasebiyle yerel tarih çalışmaları için hâlâ çok önemli bir mevkidedirler ama akademik yerel tarihçilik de özellikle yakın dönemde ciddi bir literatür ortaya koydu.

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 dizisi hazırlanırken yerel deneyimlere karşılaştırmalı olarak bakılması, zaman ve mekân şartlarının çok boyutlu olarak ele alınması prensibi benimsendi. Yerel öznelerin, olayların ve mekanların ön plana çıkarılmasının, insanların kendilerini parçası ve sahibi hissedecekleri bir tarihin yazılması için şart olduğu ve Millî Mücadele'ye yerelden bakmanın onu yerinden ve yaygın olarak görmeye imkân vereceği ön kabulünden hareket edildi. Bunu yaparken salt akademik tarihçilikle yetinilmemesi, yerel tarihçilerin sürece katılması hedefi sınırlı da olsa mümkün olabildi.

Millî Mücadele'nin evrensel boyutları, başka ulusal kurtuluş savaşları ile olan münasebetleri, üçüncü dünyadaki bağımsızlık mücadelelerine ilham olması gibi hususiyetler başka bir çalışmanın konusu olmakla beraber bu seride topluca yayınlanacak olan yerel bilgi ile ilgili literatürün de zenginleşeceği şüphesizdir.

Zamanı Genişletmek

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 çalışmasının amaçlarından biri Millî Mücadele'nin zamansal çerçevesini genişletmektir. Literatürde Millî Mücadele'yi farklı tarihlerde başlatan ve bitiren çalışmalar ve otobiyografik anlatılar var. Bu metinlerdeki zaman algısı aslında Millî Mücadele'nin anlamı üzerindeki rekabetin de belirleyici bir unsurudur. Hangi tarihlerin öncelikli ve önemli olduğu, ilkler ve enlerin neler olduğu, kronolojideki kritik durakların hangileri olduğu anlatıya rengini verme potansiyeline sahiptir.

Bu çalışmada Millî Mücadele tarihi olabildiğince geniş bir zamansal çerçevede değerlendirilmek istendi. Genel olarak en erken başlangıç tarihlerinden biri ile, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile başladığı ve en geç bitiş tarihlerinden biri olan 29 Ekim 1923'te nihayete erdiği kabul edildi. Şüphesiz istisnai de olsa bundan daha geniş zamansal çerçeve önerileri vardır. Alternatif başlangıç ve bitiş tarihlerinin her biri önceki ve sonraki teşebbüs ve gelişmeleri göz ardı etmekle maluldür. Bu seçimlerin çoğu zaman sembolik önemi (Millî Mücadele'de ilk kurşunun nerede ve ne zaman atıldığı sorunu gibi) tarihsel kavrayışımızı zenginleştirme işlevinin önüne geçmektedir. Özellikle yerel tarih araştırmaları bu gibi sembolik önemi haiz meselelerde yeni bilgiler ortaya koymakta vaatkâr olmakla beraber; Anadolu'nun mütareke sonrasında İtilaf devletleri işgaline uğrayan bölgelerinde direnişin behemehâl başladığı, işgale uğramayan birçok şehirde direnişin tetiklenmesi ve örgütlenmesinin ise daha geç bir tarihte İzmir'in işgali ile başladığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde cephe arkası sayılabilecek Anadolu şehirlerinde 1921 ve 1922'nin sıcak askerî gelişmeleri maddi ve manevi etkileriyle yoğun bir şekilde gözlemlenebilirken, 1923 senesinin siyasi ve diplomatik gelişmeleri taşrada belli belirsiz hissedilmektedir.

Mekânı Yaymak

Millî Mücadele tarihyazımının önemli bir kusuru sınırlı bir coğrafyayı merkeze almasıdır. Genel Millî Mücadele anlatılarında önemli tarihsel hadiseler iki elin parmaklarını geçmeyen şehirlerde yoğunlaşır. Sanki sadece buralarda silahlı direniş organize olmuş, sadece buralarda kongreler düzenlenmiş, sadece buralarda fiili çatışma durumları yaşanmış gibidir. Oysa farklı yoğunluklarda olsa da Anadolu ve Trakya'nın hemen her yeri benzer gelişmelere sahne olmuştur. Millî Mücadele'nin Kuvâ-yı Milliye ya da kongreler yanında başka hususiyetleri de vardır ve il il, kaza kaza, köy köy Türkiye'nin her yerinde bu döneme özgü hadiseler, tepkiler, fedakarlıklar ortaya konmuştur.

Yerel tarih çalışmaları Millî Mücadele tarihyazımındaki bu coğrafi repertuarı da zenginleştirmeyi vaat etmektedir. Yerel perspektiften cepheler anlatılırken de Millî Mücadele'nin önemli yerel hadiseleri dillendirilirken de pek çok mekân adı tarihyazımına mal olmaktadır. Dağlar, vadiler, geçitler, düzlükler... Gerçekten de yerelden bakan bir Millî Mücadele kitabı biraz coğrafya kitabına benzer çünkü yerellik mekanla birlikte var olan bir kavramdır. Bu bağlamda Türkiye'nin 7 bölgesindeki ve 81 ilindeki Millî Mücadele sürecinin ele alındığı bu proje bir yandan Kurtuluş Mücadelesi'nin cephelerine odaklanırken bir yandan da cephe gerisindeki olaylara yakın bir perspektiften bakmıştır. İzmir'in işgaline memleketin her köşesinde gösterilen tepkiler, savaşan askerlere yapılan yardımlar, gönderilen kıyafetler, itilaf devletlerine iletilen protesto telgrafları ve başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Millî Mücadele liderlerine duyulan saygı ve güven Türkiye'nin her coğrafyasında yaşanmışlıklara sadece birkaç örnektir.

Özneleri Çoğaltmak

Millî Mücadele'nin belli başlı aktörlerini hepimiz biliriz. Millî Mücadele'nin bilinenler yanında adları bilinmeyen, unutulmuş yahut hiç duyulmamış aktörleri vardır. Bu aktörler bir piyade alayı da olabilir, bir çete de olabilir; bir kadın da, bir tabip de, bir müderris de, bir gazeteci de, bir yerel tarihçi de, bir tümen de olabilir; bir aşiret de. Millî Mücadele'nin insan profilini ortaya çıkarmak Millî Mücadele'nin öznelerinin sayısını artırmakla mümkündür.

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 serisinde bu büyük hadisenin önder ve lider kadrolarının yanı sıra bugüne kadar "sahnenin dışında" kalmış olanlara da kulak vermek gayesi güdüldü. Yerel direniş organize edenlerin, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurucu ve üyelerinin, yerel kongreleri düzenleyenlerin, Kuvâ-yı Milliye çatısı altında silahlı direniş başlatanların, son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde ve TBMM'de bölgelerini temsil eden mebusların, valilerin, belediye reislerinin, müftülerin, gazetecilerin, yerel kamu görevlilerinin, bazı azınlık çetelerinin saldırılarına karşı yerel halkı koruyan çetelerin, eşraftan önde gelenlerin nadiren ulusal tarihe konu olabilmiş yereldeki eylemlerine odaklanıldı. Millî Mücadele'nin belli bir anında yahut bütününde aleyhinde olmuş bazı aktörler, örneğin İstanbul Hükümeti valileri, Ankara Hükümeti karşıtı asiler de isimleri

ve eylemleri ile yerlerini aldılar. İtilaf devletleri mümessilleri, yereldeki işgal kuvvetlerinin komutanları da adları ve fiilleri ile görüldüler. Eksikleriyle de olsa Millî Mücadele'nin insan profili ortaya konulmaya çalışıldı.

Kaynakları Çeşitlendirmek

Tarihi daha önce dışarıda bırakılmış olan kişilere açmanın iki yolu olabilir: Birincisi yeni yöntemler kullanmak, ikincisi yeni kaynaklara başvurmak. *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923* çalışmasının hedeflerinden biri de kaynakların zenginleştirilmesi ve çeşitlendirilmesiydi.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*'u başta olmak üzere, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi belgeleri, ulusal ve yerel süreli yayınlar, dönemin siyasi ve askerî kadrolarının anıları Millî Mücadele literatürü içinde önemli yer tutmaktadır. Millî Mücadele'yi yerelde idare eden sivil idarelerin düzgün kayıt tutması, her işlerini kayıt altına almaları ve bunların bazılarını üniversitelerin ve yerel yönetimlerin yayınlaması çok değerlidir. Çok okunan, sıkça referans verilen Millî Mücadele liderlerinin anılarının yanında yakın zamanda yayınlanan asker ve sivil ve hatta döneme dair kadın anıları literatürü zenginleştirmiştir. İşgal güçleri mensuplarının, azınlıkların, misyonerlerin anılarının ortaya çıkması da sevindiricidir.

Elbette bu kaynakların bazıları ile ilgili çözülmesi gereken sorunlar vardır. Örneğin Millî Mücadele fotoğrafı olarak gördüğümüz imajların bir kısmı Millî Mücadele'den sonra çekilmiş fotoğraflardır. Daha geç tarihlerde resmî bayram ve anma törenlerinde biraz idealize edilmiş bir geçmişi anmak, canlandırmak için yerel kıyafetlerini giymiş ve silahlarını kuşanmış Kuvâ-yı Milliyecileri gösteren fotoğraflar bulunmaktadır. Ayrıca özellikle matbu kaynaklardaki fotoğrafların bir kısmı bir tür gravür/çizim sayılabilecek Millî Mücadele görselleridir. Bunlar teknik bir zorunluluktan ötürü, fotoğrafları basmak için uygun klişe sistemi bulmak zor olduğundan, belki bir fotoğraftan yararlanılarak veya yaşayanların anlatımına dayanarak desinatörler tarafından çizilen resimlerdir. Görsel malzeme ile ilgili sorunların bir kısmının çözümü malzemeyi iyi tanımakla, fotoğrafın kaynağını tespitle mümkündür. Ne yazık ki Millî Mücadele dönemi, Alman ve Avusturyalı fotoğrafçı, sinematograf ve ressamların katkı verdikleri Birinci Dünya Savaşı'nın görsel repertuarı kadar zengin ve iyi belgelenmiş değil. Kaynakların çeşitlenmesi tabii olarak meselenin yeni temalar etrafında değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Bu çalışmada Millî Mücadele tarihyazımının mevcut birikiminden yararlanıldı. Resmî ve özel kurumlar ile yerel yönetimlerin yayınları, ayrıca yayınlanmamış yüksek lisans ve doktora tezleri dikkate alındı. Mevcut literatürün derlenmesi ve tekrarlanması ile yetinilmeyerek yeni yorumlara ve yeni bilgilere yer verildi. Millî Mücadele kaynakçası açısından mevcut literatüre katkı sayılabilecek bazı yenilikler ortaya çıktı ve daha önce hiç kullanılmamış birincil kaynaklar tespit edilip kullanıldı.

Kavramlar ve Temalar

Millî Mücadele'yi her kuşağın yeniden ve yeniden yazması gereklidir ama bu bir o kadar da zordur. Katı, kalıplaşmış, kalın çizgilerle çizilmiş bir tarihyazımı söz konusudur. Alanın terminolojisi, belli başlı kavram ve kelimeler dağarcığı 1920'lerde ortaya konduğu şekli ile durmaktadır. "Mütareke"den "Misak-ı Millî"ye, "Kuvâ-yı Milliye"den "Tekâlif-i Milliye"ye Millî Mücadele tarihyazımının dili adeta dilin doğal evrimine direnmektedir.

Bu çalışmada kavramsal olarak *Nutuk* başta olmak üzere Millî Mücadele tarihyazımının köşe taşı metinlerindeki terminolojiye sadık kalınmakla beraber daha zengin ve çok sesli bir Millî Mücadele kavrayışının eski terminolojiyi zenginleştirmekle mümkün olacağı da kabul edildi. Her kavramın bir şeyleri izah ederken bazı şeyleri de örttüğü kabulünden hareket edildi. Örneğin Kuvâ-yı Milliye kavramı Millî Mücadele tarihyazımının anahtar kavramlarından biri ve bu kavramın halk kahramanlığını vurgulaması önemsendi ama liderlik ve organizasyon faktörleri de ihmal edilmedi. Kavramların akışkanlık ve geçişkenliği görülmeye çalışıldı. Mesela bugün zihnimizde verili sivil ve asker ayrımının Millî Mücadele dönemi için ne kadar geçerli olduğu sorgulanabildi.

Gerek Millî Mücadele tarihyazımının gelenek ve doğası, gerekse de yerel tarihin imkanları kavramsal yeniliklere çok değilse de tematik olarak çeşitlenmeye ve zenginleşmeye açıktır. Millî Mücadele tarihyazımı en erken evresinden itibaren bu büyük hadiseyi siyasi ve askerî, kısmen de diplomatik bir başarı olarak ele almışken, yerel tarihin imkanları ile yakın zamanda göç, asayiş, ulaştırma-lojistik, neşriyat, sağlık hizmetleri, posta hizmetleri gibi temalar üzerinden döneme yaklaşmak yaygınlaştı. Bu çalışmada Millî Mücadele'nin yeni ve çeşitli temalar etrafında anlatımı arzu edildi. Döneme sadece kahraman ve kahramanlık arayışı ile bakılmadı; protesto gösterileri, mitingler, toplu dilekçe ve telgraf eylemleri, seçimler gibi kitlesel olaylara odaklanıldı, gündelik ekonomik faaliyetler ile eşkıyalık ve asayiş meseleleri gibi toplumsal sorunlar inceleme konusu oldu.

Yöntem

Elinizdeki bu eser yüzden fazla akademisyen ve yerel tarihçinin katılımı ile vücut buldu. Proje kapsamında Millî Mücadele'nin yerel tarihleri on iki cilt olarak tasnif edildi. Her ciltte bugünkü idari taksimat esas alınarak 81 vilayette Millî Mücadele döneminin izleri derlendi. Bugünkü idari taksimatta yer bulup Millî Mücadele senelerinde farklı idari bölümlendirme ve adlandırmalara tabi olan şehirler ve kasabalar ciltlerde bugünkü idari taksimat çerçevesinde tahlil edildi. Örneğin Kiğı Bingöl başlığı altında, Şırnak Siirt başlığı altında, Safranbolu Karabük başlığı altında anlatıldı.

Eserin ciltleri önem ve öncelik gözetilmeksizin ama pratik gerekçelerle sıralandı. İlk ciltlerde Yunan, İtalyan ve Fransız işgal bölgelerindeki şehirler yer aldı. Trakya'nın konumu gereği İstanbul'a bitişik olması tercih edildi. Millî Mücadele dönemine yerel bakışlar esas alındığından iki "hükümet merkezi" İstanbul ve Ankara son iki ciltte değerlendirildi.

Her bir ciltte o cilde konu olan şehirlerin 1918-1923 yılları arasındaki serencamını anlatan kronolojik monografiler alanın en önde gelen isimleri tarafından kaleme alındı. Metnin ana gövdesini teşkil eden bu kronolojik monografilerin yanı sıra açık çağrıya çıkılarak Millî Mücadele döneminde ilgili şehir veya bölgeye dair daha spesifik konuları (olay, mekân, biyografi) ele alan makaleler de kabul edildi. Böylece Millî Mücadele gibi ulusal bir ortak değer tarihi yazılırken olabilecek en geniş katılımın sağlanması hedeflendi. Bu alanda evvelce eser vermiş olan yazarlardan metinlerini güncellemeleri, yeniden yorumlamaları istendi. Her bir ciltte yer verilen yazıların yüzüncü yıla ait/dair bir yorum içermesi önemsendi. Özellikle alt-başlıkların yerel durum, olay, kişi ve mekanlara gönderme yapmasına hassasiyet gösterildi.

Kronolojik monografiler ve makalelerin her biri yine Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında temayüz etmiş önemli ilim adamları arasından belirlenen hakemler tarafından değerlendirildi ve elemeye tabi tutuldu. Farklı ciltler arasında kavram ve yazım birliği esası gözetilirken, üslup ve yöntem birliği sağlanması adına yazım, hakemlik ve son okuma süreçlerinde yazarlarla iletişim sürdürüldü. Metnin dilinin güncel, herkesçe anlaşılabilir, sade ve duru bir Türkçe olmasına çalışıldı. Terminolojinin dönemin klasik metinlerine uyumlu olması, *Nutuk*'taki kavramların kullanılması, bilhassa özel isimlerin "tercüme" edilmemesi, örneğin Ulusal Ant değil Misak-ı Millî, ateşkes değil mütareke denilmesi tercih edildi. Etnisite, din, mezhep vs. temelli grupların incitilmemesi için hassas bir dil kullanılmasına dikkat edildi. Ciltlerin görsel açıdan olabildiğince zengin olması adına yazarların yanı sıra kurum arşivleri ve koleksiyonlardan önemli miktarda Millî Mücadele görselleri temin edildi.

Geniş Kitlelere Ulaşmak

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 projesinin problemlerinden biri de akademik ve popüler tarihçilik arasındaki mesafenin eş zamanlı olarak hem açıldığı hem kapandığı bir zamanda tarih disiplininin ilmî ilke ve standartlarından vazgeçmeden olabildiğince geniş kitlelere ulaşabilmektir. Millî Mücadele kurucu bir hadise olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde ilköğretimden yükseköğretime kadar müfredatın ayrılmaz bir parçasıdır. Edebiyattan sinemaya, yazılı basından televizyon dizilerine ve tartışma programlarına pek çok popüler kültür mecrasında tarihin gündelik kullanımının en sık kullanılan nesnesi Millî Mücadele ve onun özneleridir. Öte yandan akademik bilginin üretim ve yayılımında merkezi roller atfedilen tez yazım ve makale yayım süreçleri popüler ilgiden neredeyse soyutlanmış olduğundan Millî Mücadele ile ilgili akademik bilgi birikiminin geniş kitlelere erişebildiğini söylemek mümkün değildir.

Bu çalışmanın amaçlarından biri de Millî Mücadele ilgili üretilmiş ve üretilmekte olan akademik bilginin popülerleşmesi, kamuoyunda tartışılması, kimi meseleler üzerinde yeni konsensüsler teessüs etmesidir. Millî Mücadele'yi daha geniş bir zaman diliminde daha yaygın bir coğrafyada ve daha fazla fail üzerinden izah etme çabası ve metinsel anlatıya görsel ve grafik unsurların daha çok eşlik etmesi gayreti bu hedeflere matuftur.

Bu bakış yakın dönem tarihyazımının bürokratik diline pedagojik ve edebi eleştiriler de içermektedir. Çalışma derli toplu bir çerçeve sunduğundan başka yeniden bakışları da mayalaması umulur. Bu on iki ciltlik veriden kimi bilgilerin okul ve ders kitaplarına girmesi, bazı vaka ve şahsiyetlerin edebi eserlere, dizi, film ve dijital oyunlara ilham olması temenni edilir.

Teşekkür

"Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi" Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Etkinlikleri çerçevesinde Türkiye Bilimler Akademisi himayesinde Akademi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi iş birliği ile hayata geçirildi. Proje kapsamında ülkemizin çeşitli üniversitelerinden akademisyenler ve yerel tarih araştırmacıları ile iş birliği mekanizmaları geliştirildi. 2021 Nisan ayında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nin ev sahipliğinde İstanbul'da düzenlediğimiz çalıştayda projenin ilkeleri ve yol haritası belirlendi. Alanın en saygın hocalarının katılımı ve desteği ile Proje Bilim ve Danışma Kurulu teşkil edildi. Bilim ve Danışma Kurulu projenin her aşamasında aktif olarak sürece katkı sundu. Hazırlık sürecinde İstanbul, Gaziantep, Çorum ve İzmir'de gerçekleştirdiğimiz sempozyumlar ve çalıştaylarda konunun uzmanları ve ilgilileri bir araya getirilerek, Millî Mücadele'ye yerel bakış imkanları arandı.

Uzun ve yoğun süren proje sürecine katkı sunan kurum ve kişilere teşekkürü bir borç biliriz.

Öncelikle esere yazı ve çalışmaları ile katkı veren tüm hocalarımıza ve araştırmacılara, cilt koordinatörleri Prof. Dr. Hikmet Öksüz ve Prof. Dr. Mesut Çapa'ya teşekkürlerimizi sunarız.

Ciltlerde yer alan görseller metin yazarlarının yanı sıra farklı kurumların katkıları ile toparlandı. Bu noktada Millî Mücadele dönemine ait kendi arşivlerinde yer alan görsellerden seçmeler sunan Türk Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi yetkililerine teşekkür ederiz.

Projenin koordinasyonu sürecindeki emekleri için Milli Savunma Üniversitesi öğretim üyesi ve TÜBA Başkan Danışmanı Dr. Mürsel Doğrul'a, projedeki koordinasyon ve idari süreçlerdeki katkıları için uzman arkadaşımız Büşra Bulut'a, proje asistanları Ayşe Kandemir, Dilruba Kocaişık ve Zehra Saliha Sert'e, projeye emek veren tüm TÜBA ve FSMVÜ çalışanlarına müteşekkirimiz.

12 ciltlik bu serinin hazırlanmasına katkılarının yanı sıra proje süresince düzenlenen bilimsel etkinliklerin organizasyonunda yer alarak bize her aşamada destek olan, süreç boyunca fikir ve görüşlerine müracaat ettiğimiz ve projeyi birlikte şekillendirdiğimiz Proje Bilim ve Danışma Kurulu üyeleri değerli hocalarımız Prof. Dr. Azmi Özcan, Prof. Dr. Cezmi Eraslan, Prof. Dr. Haluk Selvi, Prof. Dr. Nurten Çetin, Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu, Prof. Dr. Zekeriya Kurşun'a teşekkür ederiz.

Sürecin başından bugüne kadar yanımızda olan ve her projede olduğu gibi bu projede de en büyük destekçimiz olan Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi rektörü sayın Prof. Dr. M. Fatih Andı'ya teşekkür ederiz.

Projeyi ilk gününden son aşamasına kadar himaye eden, projenin tüm faaliyet ve etkinliklerine bizzat katılarak destek veren ve fikirlerini paylaşan, Proje Bilim Kurulu ile yürütücülerinin tüm süreçlerdeki öneri ve uygulamalarına alan açan ve Millî Mücadele'nin 100. Yılında bu değerli eserin vücuda gelmesine büyük emek veren Türkiye Bilimler Akademisi'nin saygıdeğer başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker'e projede yer alan herkes adına hassaten şükranlarımızı arz ederiz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yıldönümünde yayınlanan Millî Mücadele'nin bu kapsamlı ve güncel yorumunun olabildiğince geniş bir okur kitlesine ulaşabilmesini, Millî Mücadele'nin ulusal ve yerel boyutları ile daha iyi tanınıp anlaşılmasına katkı vermesini ve bundan sonra yapılacak çalışmalar için de bir ilham ve kaynak olmasını temenni ederiz.

Cilt Hakkında

Prof. Dr. Hikmet Öksüz
Prof. Dr. Mesut Çapa
Cilt Koordinatörleri

“Millî Mücadele’nin Yerel Tarihleri Projesi” çerçevesinde kaleme alınan bu çalışma/cilt bugünkü idari bölümlere esas alınarak 7 ili kapsamaktadır. Bunlar; Trabzon, Artvin, Rize, Gümüşhane, Giresun, Ordu ve Samsun illeridir. Esasında bu coğrafi alan 1864 tarihli ve 1871 tarihli Vilayet Nizamnameleri ile belirlenen Trabzon Vilayeti’nin coğrafi sınırlarına tekabül etmektedir. O tarihlerde Trabzon Vilayeti; Ordu ve Giresun kazaları dâhil Merkez Sancak, Canik Sancağı, Gümüşhane Sancağı ve Lazistan Sancağı’ndan müteşekkildi. Zaman içerisinde iç ve dış nedenlere bağlı olarak bazı değişiklikler olmuştur. Bu bağlamda merkezi Samsun olan Canik Sancağı 1910 yılında müstakil hale gelmiş ve Perşembe Nahiyesinin batısında kalan yerler bu sancağın sınırlarına dâhil edilmiştir. Dış etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan durum ise Artvin ile ilgilidir. Burası 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında Rus idaresinde kalmış ve bu durum tam 40 yıl sürmüştür. 3 Mart 1918’de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşmasıyla anavatanına dönen bu serhat ilimiz 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi ile birlikte yeni bir sürece evrilmiştir. İngilizlerin Batum’dan başlayarak Ardahan ve Kars’a uzanacak şekilde Güney Kafkasya’da kontrol kurma çabaları Artvin’i de kapsamı içine almış ve bölge yaklaşık 7 ay boyunca İngiliz askerlerinin kontrolünde kalmıştır. İngilizler bölgeden çekilirken Artvin’i Gürcistan devletine bırakmıştır. Millî Mücadele’nin Doğu Cephesi’ndeki askeri ve siyasi gelişmelerine bağlı olarak Artvin 7 Mart 1921’de yeniden Türk idaresine kavuşmuştur.

Millî Mücadele, Mustafa Kemal Paşa’nın Dokuzuncu Ordu Müfettişi sıfatıyla 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkışıyla başlar. Mücadelenin geniş bir tabana yayılması ve bölgesel kurtuluş projesinden ulusal kurtuluş stratejisine yönelme açısından bu tarih ve sonrasında meydana gelişmeler yakın dönem Türk tarihi için son derece önemlidir. Bu büyük strateji 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi’nin hemen ertesinde 5 Kasım 1918’de oluşturulan Kars Millî İslam Şurası ile Elviye-i Selâse, Vilâyât-ı Şarkıyye ve Trabzon Vilayeti sınırları içerisinde nüvelenen Müdafaa-i Hukuk Hareketi üzerine oturtulmuş ve geliştirilmiştir. Kars Millî İslam Şurası’nda alınan kararlardan birisi de

gazeteler kurarak Türk milletinin karşı karşıya bulunduğu durumu kamuoyuna duyurmak ve uluslararası camianın dikkatini çekerek oluşturulacak barış düzeninin gelecekte daha büyük olaylara sebebiyet vermesini önlemektir. Bu doğrultuda Trabzon'da 10 Aralık 1918'de Faik Ahmet (Barutçu) Bey önderliğinde "İstikbal" isimli bir gazete yayın hayatına girer. Millî Mücadele yıllarında özelde Trabzon genelde ise Doğu Karadeniz bölgesindeki Türklerin gür sesi olan gazete mücadele ruhunun geniş kesimlere mal olmasında çok önemli bir görev ifa etmiştir. Bu misyonla uyumlu gazeteler Batum'dan Samsun'a kadar uzanan hatta bulunan yerlerde de yayın hayatına sokulmuştur. 18 Ocak 1919'da toplanan ve dünyaya yeni bir düzen vermeyi hedefleyen Paris Barış Konferansı sürecinde böylesi bir faaliyet içerisinde olmak ve medeni âleme hür olmak ve hür kalmak için gür bir sesle hitap etmek 1919 ve 1920 şartlarında elzem, ancak yeterli bir durum değildi. Bunu örgütlü bir şekilde ortaya koymak ve gereğini yapmak için güçlü bir irade şekillendirmek Türk milleti için mecburi bir durumdu. Bu zaruretten en ileri aşaması silahlanmak ve gerektiğinde savaşı yeniden göze almaktı.

Türk Milletinin 1919 yılının başlarından itibaren "istiklâl-i tamme" yani tam bağımsızlık için başlatmış olduğu büyük yürüyüşünde Doğu Karadeniz bölgesi başlangıç zeminini oluşturması bakımından dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. 19 Mayıs 1919'da Samsun'dan başlayan büyük yürüyüş 9 Eylül 1922'de İzmir'de son bulmuştur. Üç buçuk yıl devam eden bu süreç aynı zamanda istiklal uğrunda bir istikbal arayışıdır. Bu arayış 24 Temmuz 1923'te Lozan'da onurlu bir barışı getirmiş ve 29 Ekim 1923'te bir medeniyet tasavvuru olarak Cumhuriyetin ilan edilmesiyle önemli bir istasyona vardırılmıştır.

Askeri ve siyasi sahada elde edilen bu büyük başarıda Doğu Karadeniz bölgesinin fedakâr, cefakâr ve yiğit insanları hep ön safta yer almışlardır. 1919 yılı başlarından itibaren Trabzon Vilayeti'nin merkez sancağına bağlı yerlerde ve diğer sancaklarda "Müdafaa-i Hukuk" örgütlenmeleri başlatılmış ve toplumsal tabanda mücadele ruhu güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu yöntem Anadolu ve Trakya'nın muhtelif şehirlerinde de uygulanmaktaydı ve Bülent Tanör'ün ifadesiyle "Yerel Kongre İktidarları" oluşturuluyordu. 5 Kasım 1918 Kars İslam Şurası'yla başlayıp 8 Ekim 1920'de İkinci Pozantı/Adana Kongresiyle sonlanan bu süreç içerisinde yurdun dört bir tarafında Türk milleti temsilcileri vasıtasıyla inisiyatif eline almıştır. Geçen süre zarfında 20 kongre toplanmış ve bunları iki tanesi de Trabzon'da gerçekleştirilmiştir. Kuruluşunu Şubat başlarında tamamlayan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti 23 Şubat 1919'da ve 22 Mayıs 1919'da iki kongre tertip ederek Doğu Karadeniz bölgesini yakından ilgilendiren konular üzerinde değerlendirmeler yapmıştır. Bölgeyi ilgilendiren en önemli konu "Pontusçuluk Hareketi" idi. Bunun yanında Ermeni Meselesi de duruyordu. Söz konusu sorun aynı zamanda Doğu Anadolu için de geçerliydi. Bu durum Doğu Anadolu bölgesinin vatansever insanlarıyla işbirliği yapılmasını gündeme getirdi. Bu doğrultuda İkinci Trabzon Kongresi'nde önemli bir karar alındı ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ile Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin ortaklığında 23 Temmuz - 7 Ağustos 1919 tarihleri arasında Erzurum

Kongresi gerçekleştirildi. İki milli cemiyetin birlikteliğiyle ortaya çıkartılan bu kongre Millî Mücadele'nin programının da oluşumunu sağladı. Mustafa Kemal Paşa'nın sivil bir kişi olarak başkanlığını yaptığı Erzurum Kongresi Millî Mücadele'nin toplumsal taban tutmasında ve oluşturulan milli program doğrultusunda önemli bir eşiğin de geçildiğini gösteriyordu.

Gerek Erzurum Kongresi'nde gerekse tüm Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin birleştirildiği Sivas Kongresi'nde (4-11 Eylül 1919) oluşturulan ve yürütme erki kullanacak nitelikte olan Temsil Heyeti'nde Trabzon delegasyonundan İzzet ve Servet Beyler katılım sağlamamakla birlikte üye olarak bulunmaktaydı.

Sivas Kongresi Millî Mücadele'nin örgütlü bir yapıya kavuşup tek bir merkezden yönetileceği ve oluşturulan milli programın yürütüleceği bir ortam yarattı. Artık yereldeki bütün milli oluşumlar Temsil Heyeti'nden gelecek kararlar doğrultusunda hareket edecekti. Çünkü milli strateji bunu gerektiriyordu. Bu durum Temsil Heyeti'nin Ankara'ya gelişinden sonra da devam etti. 12 Ocak 1920'de Meclis-i Mebusan'ın açılması ile 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmi işgali ve meclisin çalışamaz hale gelmesine kadar geçen sürede önemli bir gelişme kaydedildi ve 28 Ocak'ta Misak-ı Millî kabul edildi. Temsil Heyeti bu süreçte varlığını sonlandırmadı ve 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar varlığını sürdürdü. Ankara, 23 Nisan 1920'den itibaren Türk Milleti'nin bağlı ve tabi olacak olduğu yer olarak yükselişe geçmişti. Bu yükseliş Hâkimiyet-i Milliye anlayışının merkezi olarak 13 Ekim 1923'te başkent oluşuyla taçlandı.

Millî Mücadele'yi yürütecek olan TBMM bir yandan yurt sathında otoritesini tesis etmeye çalışırken diğer yandan cephe mücadelesini başlatarak işgalleri sonlandırmaya çalışıyor; bununla eş zamanlı olarak da uluslararası arenada kendine konum elde etmeye çabalıyordu. 1920-1922 yıllarını kapsayan bu yeni stratejide isyanların bastırılması, cephe gerisinin sağlanması ve Batı Cephesi'nde sürdürülecek mücadelenin lojistiğinin sağlanması büyük önem arz eden bir durumdu. İşte burada Doğu Karadeniz bölgesi dikkat çeken özelliği ile karşımıza çıkmaktadır.

Millî Mücadele döneminde Doğu Karadeniz bölgesini en çok etkileyen hadiselerin başında "Pontus İsyanı" ve "Karadeniz'e Ermeni Mahreci" konuları gelmekteydi. 1904'te Merzifon Amerikan Koleji'nde kurulan "Pontus Cemiyeti'nin" içerisinden yetişenler Mütareke devrinde bir yandan Fener Rum Patrikhanesi'nin diğer yandan bölgedeki Metropolitlerin sağlamış olduğu motivasyonla harekete geçmişti. Bu doğrultuda Amasya Metropoliti Germanos ile Trabzon Metropoliti Hrisantos başı çekmekteydi. Bunların yanında Patrikhaneye bağlı çalışan "Göçmenler Cemiyeti" de Kafkasya ve Rusya'dan taşıdığı Rum göçmenler üzerinden bölgenin sosyolojik yapısını değiştirme faaliyeti içerisine girmişti. Wilson İlkelerinden alınan ilhamla bölgede çoğunluğu teşkil edip muhayyel siyasi hedefleri olan İnebolu'dan Hopa'ya kadar uzanacak hatta bir "Pontus Devleti" kurma çabasını sürdürmekteydi. Bu sürecin dış ayağını Paris Barış Konferansı'na gidip tahrif edilmiş istatistiklerle uluslararası desteği arkasına almaya çalışan Hrisantos yürütmekteydi. İçeride ise Samsun ve çevresindeki Rumları isyana

teşvik eden Germanos öne çıkmaktaydı. Samsun-Trabzon arasında 200 civarında silahlı Rum çetesi faaliyet gösteriyor ve bölgeyi terörize ediyordu. Bu duruma son vermek için kurulan Merkez Ordusuyla Nurettin Paşa ve Giresunlu Osman Ağa aktif sorumluluk alarak büyük bir gayretle çalıştılar ve sorunun üstesinden geldiler.

Bölgeyi özellikle Trabzon'un doğusunu Rize hattını ilgilendiren bir diğer mesele ise Sevr sürecinde ısınan ve hiçbir zaman yürürlüğe girmeyecek olan "Büyük Ermenistan" haritasının içerisine Karadeniz'de bir kapı açılmasıydı. Bu durum Rize ve çevresindeki milli unsurları teyakkuzda tutmuş ve konuyu hassasiyetle takip etmeye başlamışlardı. Bölgenin ezici bir Türk çoğunluğa sahip olması bu hassasiyetin en önemli beşeri kaynağı idi. 1920 Sonbaharında Doğu Cephesi'nden gelen askeri ve diplomatik başarılarla 1921 yılı içerisinde Batı Cephesi'nden gelenler eklenince bu hayali proje kendiliğinden söndü ve tertip edilen mitinglerle Türk ordusunun zaferleri kutlanmaya başlandı.

Trabzon-Rize havalisini etkileyen başka faktörler de vardı. Bunların içerisinde ön plana çıkan "Bolşeviklik" ve "İttihatçılık" olgularıydı. Bölgenin coğrafi konumu yanında halkın sosyo-psikolojik durumundan, yani heyecanlı ve atak insan yapısından kaynağını alan bu meseleler 1921 yılının içerisinde hız kesti ve bir şekilde kontrol altına alındı. 1921 yılı başlarında yaşanan "Mustafa Suphi Olayı" sonrası "Bolşeviklik" faaliyetleri; 1921 sonbaharında Sakarya Zaferi'nin kazanılmasıyla da "İttihatçılık Faaliyetleri" ve dolayısıyla "Enver Paşa" faktörü gündemden düşmeye başladı. Bu konular Erzurum'da bulunan Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa tarafından yakından takip ediliyordu. Kâzım Karabekir Paşa 15. Kolordu Kumandanlığına atandığı andan itibaren Trabzon ile yakın temas içerisinde olmuştur. Trabzon-Erzurum hattının açık tutulması dâhil Trabzon'da meydana gelen tüm gelişmeler Millî Mücadele'nin sonuna kadar onun ilgi alanı içerisinde olmuştur.

Millî Mücadele döneminde Doğu Karadeniz Bölgesini öne çıkararak en önemli gelişme şüphesiz Batı Cephesi'nin ikmalî idi. Bu süreçte Trabzon limanı merkez üs özelliği taşımaktaydı. Ağırlıklı olarak 1921 yılından itibaren ve 1922 yılını da kapsayacak şekilde Sovyet Rusya'dan gelen silah ve mühimmat Trabzon limanına boşaltılıyordu. Aynı şekilde 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması'nın imzalanmasından sonra doğu sınırının kesinleşmesi ile birlikte buradan gelen askerler ve savaş malzemeleri de Trabzon'da toplanmaktaydı. Novorossiysk, Tuapse ve Batum limanlarından kalkan gemiler yüklerini Trabzon limanına boşaltıyordu. Buradan başka gemilerle çoğunlukla takalarla Karadeniz'de devriye görevi yapan Müttefik devletlerin gemilerine yakalanmamak için sisli ve fırtınalı günleri tercih ederek Samsun ve İnebolu limanlarına mühimmat aktarımı yapıyordu. Bu işlemlerde muharip özelliği olmayan sınırlı donanmadan yararlanılırken Karadeniz'in vatanperver denizci halkından da çokça yararlanılmıştır. Karadeniz kökenli, çoğunluğu Rizeli olan bu kaptanlar aynı zamanda İstanbul'daki gizli örgütlerle bağlantılı olarak buradan kaçırılan silahları Ereğli ve İnebolu hattına taşıyarak Sakarya Zaferi ve Büyük Taarruz'un görünmeyen kahramanları olmuşlardır. İpsiz Recep ise bunların görünür, bilinir ve çok tanınır olanıdır.

Doğu Karadeniz’de Millî Mücadele başlığını taşıyan bu cilt zaman aralığı olarak 1919-1922 yıllarını mekân olarak da Artvin, Rize, Gümüşhane, Trabzon, Giresun, Ordu ve Samsun illerini kapsamaktadır. Bu illerde yukarıda özetlenen konuların detayları incelenmiştir. Burada hacimsel ağırlık Trabzon üzerinde oluşmuştur. Bunun temel sebebi Trabzon’un bölgenin idari merkezi oluşudur. Diğer şehirlerde meydana gelen gelişmeler bir şekilde Trabzon ile paralellik oluşturmaktadır.

Yurt içinden ve yurtdışından toplanan arşiv belgeleri, dönemin gazeteleri, hatıratlar, resmi yayınlar ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan bu eksiksiz değıldir ve kendisini bu yönde yapılacak diğer çalışmalara referans olduğu, katkı sağladığı müddetçe başarılı kabul edecektir.

